

Altijd

alert

blijven

Op Simchat Tora kreeg Tamar Walma van der Molen-de Vries de titel 'Mora beJisraeel'.

Bij haar is de liefde voor kennis van generatie op generatie doorgegeven.

Een gesprek over haar jeugd, de oorlog, het jodendom en het nut van boosheid.

Wat weerbaarheid voor mij betekent? Dat je niet meer bang bent. Dat je er mag zijn zoals je bent, met je eigen identiteit, je eigen cultuur, je eigen achtergrond. Maar ik merk dat als je ouder wordt, je wat van die weerbaarheid verliest. En dan word je vooral verdrietig. Daar probeer ik wel een stokje voor te steken. Dan ben ik liever kwaad. Boosheid helpt mij in het weerbaar zijn. Als iemand een antisemitische opmerking maakt en ik heb daar niet slagvaardig op geantwoord, dan heb ik daar achteraf de pest over in. Dan denk ik: 'Waarom heb ik dat laten lopen? Want ik wéét wat voor onzin er wordt verkocht. Weerbaar betekent dus ook dat je alert moet zijn.'

Minjan in het Rembrandthuis

We zitten in de ruime woonkamer van Tamar en haar man Geert in Baarn. Zonet heeft ze mij haar kleine werkkamer laten zien, een plek waar ze graag schrijft over het

tekst
Hester Stein
foto
Carla van Thijn

'Zo leer je van je ouders weerbaarheid.'

jodendom. Naast een overvolle boekenkast staat een tafeltje met daarop een ingelijste foto van haar grootvader, rabbijn Simon Philip de Vries. Vriendelijke ogen, een volle zwarte baard.

De liefde voor het leren is van generatie op generatie overgebracht: Tamar stamt van beide kanten af van rabbijnen. "Van mijn moederskant, ze heette Julie Spitz, waren er de rebbes Spitz die met hun familie in het Rembrandthuis in de Jodenbreestraat woonden. Daar hadden ze een eigen minjan, die zeer beïnvloed was door de Kabbala. Ze waren zó vroom, dat een zoon, Jesaja, in de Cherem werd gedaan omdat hij aan de universiteit wilde studeren. Dat kón niet! Tora, Misjna, Talmoad, Gemara moest je studeren – anders niet. Hij is de schrijver en vertaler R.J. Spitz, bekend o.a. van zijn boek van na de oorlog: 'Een volk keert weer', waarin hij de puinhopen van Amsterdam beschrijft, inclusief die van het complex van de Grote Synagoge, waar nu het Joods Historisch Museum huist."

Orthodoxe zionisten

De moeder van Tamar trouwde met Izak de Vries, een zoon van Simon de Vries, de rabbijn van Haarlem, die het meest bekend is door zijn boek *Joodse Riten en Symbolen*. Deze grootvader was niet een man die het geijkte pad koos. Hij geloofde vurig in de terugkeer van het Joodse volk naar Zion, schreef het boek *Ma'ané leZion* en hij richtte de Mizrachi in Nederland op, de organisatie voor orthodoxe zionisten. Dat alles werd hem door het Opperrabbinat niet in dank afgenomen want je moest niet bouwen aan Zion, je moest wachten op- en bidden voor- de komst van de Masjiaach.

In 1920 deed zijn Haarlemse kille hem een reis naar Palestina cadeau. Per trein en boot. Daar schreef hij zijn boek *Joodsch Palestina* over. Behalve orthodox en zionist had hij een rotsvast geloof in de verlossing van het Joodse volk, ook toen de dreiging van Duitsland steeds groter werd. Een overtuiging die niet aan het wankelen werd gebracht toen amper twintig jaar later de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Hij drukte zijn familie op het hart om niet onder te duiken. Tamar: "We zouden als joden gaan door een diep dal naar een stralende toekomst in Palestina. En vervolging was ons als volk niet vreemd, we hadden het in de geschiedenis al zo vaak meegemaakt."

Bergen Belsen

Tamar, geboren in 1942, kwam als baby samen met haar driejarig broertje in de crèche tegenover de Hollandse Schouwburg terecht. "En daar heeft mijn vader ons uit laten halen, hij was overtuigd dat we naar een werkkamp zouden gaan. Hij wilde niet zonder ons vertrekken. Mijn vader en mijn grootvader dachten, net zoals de meeste joden, dat het wel los zou lopen. Niemand heeft het gevaar toch gezien? En niemand had ook kunnen vermoeden dat er een volkerenmoord aan vast zat."

De familie De Vries kwam in de kampen terecht: de grootouders, drie broers en drie zussen met hun gezinnen en 11 kleinkinderen. Eerst Westerbork, daarna Bergen Belsen. "Mijn broertje had de opdracht om op mij te passen als mijn ouders de hen opgelegde arbeid verrichtten." Dan is ze even stil en vraagt plotseling: "Heb je de film *La Vita è Bella* gezien? Met dat jongetje in een kamp dat niet gehoord en niet gezien mocht worden? Toen mijn broer die film zag, belde hij me op en zei: "heb je 'm gezien?" Ik zei "ja, dat waren wij." Ik ben nog nooit zo overvallen geweest door mijn oorlogsverleden. Die film heeft zoveel meer impact op me gehad dan andere gruwelijke oorlogsfilms. De angst dat je ouders niet terug zullen komen. Ik herinner mij heel levendig dat mijn broer altijd mijn hand zo stevig vastklemde, dat ik daar niet uit los kon komen. Zo liepen we heel stiekem door het

'Voor iedereen die de oorlog heeft meegemaakt komt er een breekpunt, maar kennelijk heeft zo iets een incubatietijd.'

'Mijn Godsbeeld is zich nog steeds aan het vormen, maar ik geloof wel heilig in het jodendom.'

kamp." Tamars grootvader bleef in de kampen zijn lessen geven. Heimelijk werden de joodse feestdagen gevierd. In 1944 stierf haar grootvader daar van honger en uitputting, een paar maanden na zijn vrouw.

Uitschelden

"Na de oorlog zei mijn moeder: 'Dit laten we ons nooit meer aandoen. Als ze je uitschelden geef je ze maar een klap.' Het uitschelden voor jood of brillejood kwam regelmatig voor en dan gaf mijn broer die klap. Vaak werd er dan gebeld door een boze ouder, waarop mijn moeder herhaalde wat hun kind gezegd had. En dan kwam steevast: 'Hoe komt mijn kind daar aan?' Mamma's antwoord: 'Dat leren ze thuis' en dan legde ze de haak erop. Wij luisterden daar zeer tevreden naar. Zo leer je van je ouders weerbaarheid."

Het huwelijk van Tamars ouders hield na deze traumatische jaren geen stand, maar ze bleven wel op goede voet met elkaar. Haar moeder sprak veel over de oorlog, ze schreef in 1950 een verslag van hun kamptijd. "Dat verslag is door mijn broer en mij na haar dood in boekvorm uitgegeven. Eén kant van het boekje in het Nederlands en de andere kant in Ivriet, zodat alle nazaten in Israël en in Nederland het kunnen lezen." Haar vader wilde nooit over de oorlog praten.

Eigen keuze

Beide ouders bleven 'gewoon joods'. Hij sjoelde in de Obrechtsjoel, zij in de Lekstraat. En vrijdagavond vierden ze altijd met z'n allen. Allebei de ouders waren ervan overtuigd dat de kinderen als goede joden opgevoed moesten worden "want anders had Hitler alsnog gewonnen". Dat betekende: Haboniem, joodse les en sjoel. Als meisje zag Tamar hoe jongens vooraan in sjoel aan het leren en discussieren waren, terwijl zij zich tevreden moest stellen met een gebedenboek of een handwerkje. "Nou, daar wilde ik dus niet meer naar toe, omdat ik daar niks leerde. Mijn moeder begreep dat en daarna kreeg ik privéles van een joodse leraar. Elke week." Haar ouders richtten ondertussen hun energie op Israël. Als voorzitter van de Collectieve Israël Actie reisde haar vader de hele wereld over. "Samen met mijn moeder waren ze enorme geloverson in de staat Israël. Het dak ging er dan ook af in 1948, in heel joods Amsterdam trouwens. Er werd gedanst en gezongen in het Minervapaviljoen, dat nu niet meer bestaat. En de hele naaste familie ging op aliya." Zelf bleef ze met haar moeder in Nederland. In 1960 werd ze lid van de LJM Amsterdam. "Toen ik 18 jaar werd mocht ik zelf kiezen bij welk soort jodendom ik wilde horen. In die tijd was Jacob Soetendorp de rabbijn in Amsterdam. Ik voelde me aangetrokken tot het progressieve jodendom en de gelijkwaardigheid van vrouwen. Dus ik sloot me niet aan bij de

orthodoxie." Ze trouwde met haar grote liefde Geert en ze kregen twee kinderen.

Breekpunt

Toch kun je ervaringen opgedaan in de oorlog uiteindelijk niet achter je laten, ontdekte ze. "Er komt voor iedereen die de oorlog heeft mee-gemaakt een breekpunt, maar kennelijk heeft zo iets een incubatietijd van veertig, vijfenveertig jaar", vertelt Tamar. Ze was 'een tijdje niet beschikbaar', vertelt ze luchtig. Ze moest 'even een aantal schroefjes laten aandraaien'. Wat de aanleiding was? Ze herinnert zich het moment dat zij in 1972 bij de Dokwerker ging protesteren tegen de mogelijke vrijlating van de Drie van Breda. "Daar zag ik opeens allemaal joodse overlevenden, mensen waar niemand naar had omgekeken. Dát beeld, ik kan er nog van huilen." Na de demonstratie kwamen de nachtmerries en de eerste zware depressie. Na de aanslag in München kon ze niet stoppen met huilen. Ze beseftte dat een jood nog steeds target was. "Dus toen ik veertig was, had ik een soort 'burn-out' van mijn werk. Tijd om hulp te zoeken bij de Sinai kliniek. Die hulp heeft z'n vruchten afgeworpen. En zonder de steun en liefde van mijn echtgenoot en kinderen zou het niet gelukt zijn."

Heilig geloof in het jodendom

Jarenlang was LJG Amsterdam haar thuis. Daar kwam verandering in toen in 1992 een nieuwe kille in Utrecht werd opgericht. De oprichters wisten dat zij een behoorlijke kennis van Jaha-doet had. "Dat had de nieuwe kille nodig. Vanaf het begin dat we daar lid werden, heb ik me ingezet om zoveel mogelijk van mijn jodendom en mijn kennis door te geven aan de leden. De geestelijke erfenis van mijn grootvader en mijn moeder speelt een grote rol: ik houd van studeren! Ik ben een soort Yentl, een spons. Kennelijk is het iets genetisch. En mijn ouders hebben mij er van jongs af aan in ondergedompeld." Ze werd bestuurslid, was gabbai en voorzitter van de commissie religieuze zaken.

"Hoe meer je je in het jodendom verdiept, hoe meer wijsheid je eruit haalt. Van studenten krijg ik vaak de vraag of ik echt in God geloof. Mijn antwoord is dan: mijn Godsbeeld is zich nog steeds aan het vormen, maar ik geloof wel heilig in het jodendom."

Geen trek in confrontatie

Woede voelt ze over het groeiend antisemitisme en de acceptatie daarvan, over de berichtgeving over Israël. Toch, protesteren doet ze niet meer. Haar lijf wordt brozer. "In mijn strijdbare jaren ging ik naar alle demonstraties. Als je solidair bent, loop je mee. Maar nu heb ik genoeg van mensen die joden haten."

Van haar functies in de kille heeft ze afscheid genomen. Tijd om het rustiger aan te doen. Maar het weerhoudt haar niet om zich te blijven verdiepen in het jodendom. Haar laatste hobby: het koppelen van de haftarot aan de sidrot. "En ik blijf natuurlijk beschikbaar als vraagbaak."